

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Brno 2012

Bc. Andrea Fialová

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Institut mezioborových studií

**Rozvoj osobnosti dětí a mládeže z hlediska pedagogiky
volného času**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**Vedoucí bakalářské práce
Mgr. Jiří Souček**

**Vypracovala:
Bc. Andrea Fialová**

Brno 2012

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Rozvoj osobnosti dětí a mládeže z hlediska pedagogiky volného času“ vypracovala samostatně a použila jen prameny uvedené v seznamu literatury bakalářské práce.

Elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné.

V Brně dne

.....

Bc. Andrea Fialová

Velmi ráda bych poděkovala vedoucímu mé bakalářské práce
Mgr. Jiřímu Součkovi za odbornou pomoc, cenné rady a připomínky při zpracování
bakalářské práce.

.....
Bc. Andrea Fialová

Obsah

ÚVOD

1. Ontogenetický vývoj jedince	5
1.1. Vývoj dítěte středního školního věku s ohledem na zájmovou činnost	5
1.2. Rizikové faktory pro formování osobnosti u dítěte středního školního věku	7
2. Funkce a význam rodiny pro osobní rozvoj jedince	8
2.1. Funkce rodiny	8
2.2. Význam rodiny pro formující se osobnost jedince	10
2.3. Pohled na současnou rodinu	12
3. Vymezení zájmové činnosti	14
3.1. Současné pojetí zájmové činnosti	14
3.2. Funkce volného času	16
3.3. Možnosti využití volného času	18
3.4. Činitelé výchovně vzdělávacího procesu z hlediska pedagogiky volného času	20
3.5. Zásady výchovně vzdělávacího procesu	23
4. Volný čas jako prevence sociálně patologických jevů	25
5. Shrnutí teoretické části	27
6. Empirická část	28
6.1. Cíl výzkumu, výzkumné metody, vzorek respondentů, výzkumné otázky	28
6.2. Shrnutí výzkumné části	38
ZÁVĚR	40
RESUMÉ	41
SUMMARY	42
POUŽITÁ LITERATURA	43
ANOTACE, KLÍČOVÁ SLOVA	45
SEZNAM PŘÍLOH	

Úvod

Bakalářská práce s tématem „Rozvoj osobnosti dětí a mládeže z hlediska pedagogiky volného času“ je úzce spojena se studijním oborem sociální pedagogiky, jelikož pedagogika volného času diametrálně spadá pod obor sociální pedagogiky.

Pedagogika volného času je zaměřena především na prevenci sociálně patologických jevů. Jinými slovy, tato část pedagogiky hledá způsob, jak předejít tomu, aby děti méně inklinovaly k patologickým jevům a uměly svůj volný čas smysluplně využít. Je důležité, aby děti volný čas nepoužívaly jako zdroj „nudy a poflakování se“, což v mnoha případech vede k experimentům s návykovými látkami.

Bakalářská práce je rozdělena do dvou částí, teoretické a praktické. Teoretická část je členěna na čtyři kapitoly. První se soustřeďuje na poznatky zahrnující ontogenetický vývoj jedince se specifickým zaměřením na dítě školního věku. Druhá kapitola je spojena s význam rodiny pro formující se osobnost jedince. Třetí kapitola vymezuje zájmovou činnost jako takovou, její funkci, možnosti využití a činitele zájmové činnosti. Poslední kapitola teoretické části poukazuje na volný čas jako prevenci sociálně patologických jevů.

Praktická část bakalářské práce zahrnuje výzkum, jehož cílem bylo zjistit u jaké jsou zájmové aktivity u dětí středního školního věku, zda dochází k rozvoji sociálně patologických jevů i u dětí navštěvujících pravidelně zájmovou činnost a zda-li se životní styl rodiny odráží v rozvoji jedince.

1. Ontogenetický vývoj jedince

Během života prochází osobnost každého jedince složitým vývojem, který je ovlivňován mnoha činiteli, např. vrozenými předpoklady, prostředím, ve kterém vyrůstá, způsobem výchovy nebo i vlastní aktivitou, apod.

„Termín osobnost slouží k zachycení specifičnosti charakteristik vymezující jedinečnost každého jedince.“¹

Jedinec během svého ontogenetického vývoje prochází řadou vývojových etap. Je však nutné podotknout, že vývojové období každého jedince probíhají spontánně a u jednotlivých dětí se zpravidla liší.

Obecně nejužívanější vývojová stádia jedince:²

- *Novorozenecké období* (prvních 6 týdnů života)
- *Nemluvně* (do jednoho roku)
- *Batole* (do 4. roku života)
- *Předškolní období* (4.-6. rok)
- *Mladší školní věk* (6-11 let)
- *Střední školní věk* neboli *prepubescence* (11-14 let)
- *Starší školní věk* neboli *pubescence* (14-16 let)
- *Dospívání* čili *adolescence* (16-20 let)
- *Dospělost* – mladá, střední, starší (20-65 let)
- *Stáří* (od 65 let)

1.1. Vývoj dítěte středního školního věku s ohledem na zájmovou činnost

Jak už bylo zmíněno, dítě prochází řadou vývojových období a pro každou etapu vývoje jsou charakteristické jiné znaky, které je nezbytné charakterizovat pro další potřeby bakalářské práce. Zejména se jedná o ty znaky, se kterými by měl být každý vedoucí zájmové činnosti seznámen, aby se vyvaroval případných chyb, které by se mohly podepsat na formování osobnosti jedince. Větší míra pozornosti

¹ VÁGNEROVÁ, M.: *Psychologie osobnosti*. Praha: Karolinum, 2010, s. 12.

² HÁJEK, B.: *Nástin metodiky vedení zájmové činnosti*. Praha: Portál, 2007, s. 21.

bude kladena na děti středního školního věku a to z důvodu, že do tohoto vývojového období, s ohledem na výzkum, spadá vzorek respondentů.

Období školního věku je rozděleno do tří etap. Žáci 1.stupně základní školy spadají do *mladšího školního věku*. Pro toto období je typický přechod od dětské hry na pole povinností a práce. Děti jsou po tělesné stránce zdatnější a jsou schopny již delší dobu sedět. Po emocionální stránce jsou samostatnější. Dítě požaduje hodnocení své práce, zejména kladné. Z pohledu zájmové činnosti je v tomto období typické časté střídání kroužků, aktivit a zájmů.³

Dalším vývojovým stádiem je období *středního školního věku*, které zahrnuje věk žáků 2.stupně základní školy. Období je označováno také jako prepuberta. Fyzické znaky jedince se projevují počínající pohlavní vyspělostí, tělesný vývoj však postupuje nerovnoměrně, což může zahrnovat určitou neobratnost při pohybu. Z hlediska psychických procesů u jedince začíná převažovat schopnost abstraktně logických operací. Do tohoto období můžeme zahrnout i počátek formování mravního vědomí dítěte dále řešení konfliktů, problémů, společenského dění a sociálních interakcí. Rodiče u dítěte ztrácí pozici autoritativní osoby, kterou si dítě přirozeně nahradí jinou osobou, např. vedoucím zájmového kroužku, pedagogem, apod.⁴

„Problémy dospívání některé děti a zejména jejich rodiče prožívají velice intenzivně, ale pokud má dítě dostatečně silné zájmové zázemí, které vyplňuje jeho volný čas a zaměstnává jeho myšlení, může se přes něj přenést, aniž jím obtěžuje sebe a své okolí. K tomu je však třeba neobyčejného citlivého a chápavého přístupu nejen rodičů, ale i vedoucích zájmových činností.“⁵

Pro *starší školní věk*, neboli věk střední školy, je typické pohlavní zrání, zpomalení růstu končetin, zrychlení růstu svalové hmoty a zlepšení celkové fyzické kondice. Z hlediska psychických procesů je zcela rozvinuta je paměť, pozornost a představitost. Pro oblast volného času je typická zájmová činnost receptivní

³ HÁJEK, B.: *Nástin metodiky vedení zájmové činnosti*. Praha: Portál, 2007, s. 23.

⁴ PÁVKOVÁ, J.: *Psychologické aspekty výchovy ve volném čase*. In: *Pedagogické ovlivňování volného času. Současné trendy*. Praha: Portál, 2008, s. 91-98.

⁵ HÁJEK, B.: *Nástin metodiky vedení zájmové činnosti*. Praha: Portál, 2007, s. 25.

(poslech hudby, internet, apod.). Upřednostňována je potřeba navazování nových sociálních kontaktů.⁶

1.2. Rizikové faktory pro formování osobnosti u dítěte středního školního věku

K počátkům závislosti na omamných látkách, kouření, alkoholu může docházet i v období středního školního věku, proto je nezbytná prevence spolu s četností konkrétních informací a vyzdvihováním základních životních hodnot.

Větší sklony k počínajícím experimentům s návykovými látkami mohou mít zejména děti, jejichž problémy tkví hluboko v rodinném prostředí či ve škole, což v mnoha případech bývá impuls a první krok k výše zmíněným zkušenostem.

Do skupiny rizikových dětí spadají:

- *Děti problémové*, tj. děti, které mohou mít např. lehkou mozkovou dysfunkci; děti strádající fyzicky či psychicky;
- *Děti, které mají špatný prospěch ve škole*
- *Děti jejichž rodiče vykazují známky sociálně-patologických jevů* (alkoholismus, gamblerství, drogová závislost, apod.)
- *Děti, mající v rodině vleklý problém* (rozvod, hádky rodičů, domácí násilí, aj.)⁷

⁶ HÁJEK, B.: *Nástin metodiky vedení zájmové činnosti*. Praha: Portál, 2007, s. 26.

⁷ NEŠPOR, K.: *Vaše děti a návykové látky*. Praha: Portál, 2001, s. 42.

2. Funkce a význam rodiny pro osobní rozvoj jedince

Rodina tvoří základní výchovnou a socializační jednotku v období života jedince, proto považují za velmi důležité nastínit funkci a význam rodiny v životě jedince, jelikož se jedná o nenahraditelnou instituci jak pro dospělého člověka, tak pro dítě.

2.1. Funkce rodiny

Rodina má v životě jedince nezastupitelnou funkci, jedná se o prostředí, které jedinci dává pocit lásky, bezpečí a jistoty, tyto hodnoty by měly být součástí rozvoje každé osobnosti. Pod vlivem rodinného prostředí dochází k formování osobnosti, kdy si jedinec vytváří základní dovednosti, návyky a postoje, které ho provází po celý život.⁸

Rodina je považována za malou sociální skupinu, která bývá zpravidla tvořená rodiči a dětmi, jejichž soužití je spojeno pokrevními a citovými svazky. Tento typ je nazýván *rodinou nukleární* (neboli jadernou). Rodina, která zahrnuje prarodiče, tety, bratrance apod. je označována za *rozšířenou rodinu* (neboli velkou). *Rodina orientační* je ta, v níž jedinec vyrůstá jako dítě, ovšem tu rodinu, kterou jedinec zakládá označujeme termínem *prokreační rodina*.⁹

V dnešní době pro vytvoření rodinného prostředí není nutné uzavření rodinného svazku, důsledkem toho je nárůst počtu dětí, které se rodí mimo manželství, avšak i tento způsob soužití dvou dospělých lidí a dítěte může plnohodnotně splňovat znaky rodiny.

S rostoucími nároky a požadavky dnešní společnosti na rodinu je stále složitější a náročnější plnit základní funkce rodiny, které jsou:

⁸ BAKOŠOVÁ, Z.: *Sociální pedagogika ako životná pomoc*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2008, s. 88.

⁹ KRAUS, B.: *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008, s. 80.

- ☛ Biologicko-reprodukční funkce rodiny – pro tuto funkci je typické uspokojování základních biologických a sexuálních potřeb, sloužících k zajištění reprodukce, což je důležité zejména pro společnost jako takovou. Ovšem dnešní doba a politická situace tlačí jedince k tomu, aby svůj zájem zaměřili na svou vlastní seberealizaci, kterou staví do popředí před zájmy rodinnými a v důsledku toho klesá porodnost.
- ☛ Funkce ochranná neboli zaopatřovací či pečovatelská – jejímž úkolem je zajištění životních potřeb, ať už biologických, zdravotních, tak i hygienických. Tato funkce se týká všech členů rodiny bez ohledu na věk.
- ☛ Sociálně-ekonomická funkce rodiny – z pohledu společnosti je rodina chápána jako prvek přispívající k rozvoji ekonomiky státu. Rodina spadá do výrobní i nevýrobní sféry, čímž se stává spotřebitelem ovlivňující tržní ekonomiku. Důsledek např. nezaměstnanost nebo zvyšování nákladů na domácnost a celkovou životní úroveň se odráží v nedostatku ekonomické funkce rodiny, což se projevuje v nedostačujícím hmotném zabezpečení rodin.
- ☛ Socializačně-výchovná funkce rodiny – jak již bylo uvedeno, rodina je považována za malou sociální skupinu, a tudíž jejím úkolem je socializace dítěte do běžného života. Je tedy nutné, aby si dítě, pro zapojení se do společenského života, osvojilo patřičné návyky a vzorce chování odpovídající dané společnosti a kultuře. Trendem současné doby je přesouvat odpovědnost za výchovu jedince na školní instituce, které by, dle rodičů, měly napravit chyby způsobené rodinnou výchovou, což ovšem není správné východisko a v mnoha případech, troufám si říci, že ve většině, není možné chyby způsobené nevhodnými výchovnými styly napravit.
- ☛ Emocionální funkce rodiny – pro tuto funkci je typické vytvoření emocionálního zázemí pro dítě, což můžeme považovat za nejsložitější

úkol v rodinném poli. Součástí je dodat dítěti pocit bezpečí, lásky, jistoty a zázemí, jedná se o nenahraditelnou funkci, jejíž absence se odráží na psychickém vývoji dítěte a projevuje se citovým strádáním či citovou deprivací. V současné době je vlivem zvýšené rozvodovosti, nadměrné vytíženosti mnoho rodin, které s obtížemi nebo vůbec nejsou schopni svým dětem zajistit tuto funkci.¹⁰

2.2. Význam rodiny pro formující se osobnost jedince

Rodina pro jedince vytváří přirozené prostředí, do kterého se narodí, přebírá návyky a učí se vzorcům chování od svých rodičů. Rodina dítěti pomáhá formovat jeho hodnotový systém a zcela bez pochyby je nenahraditelnou součástí života každého člověka.

Pokud hovoříme o funkční rodině, tzn. že je schopna plnit všechny funkce přiměřeným způsobem, můžeme se domnívat, že její působení na dítě je kladné a zanechává na dítěti pozitivní efekt. Tento pozitivní efekt vytváří předpoklad, že dítě v budoucnu také založí funkční rodinu a bude na své dítě též působit kladně.

V případě dysfunkční rodiny hovoříme o absenci či nedostatečném plnění některých funkcí, avšak rodina určitým způsobem funguje a není ohrožena její existence. Tento druh rodiny na jedince může mít jak pozitivní, tak negativní vliv, záleží na skutečnosti, která složka převažuje.

Nezvládá-li rodina plnit základní funkce, jedná se o rodinu afunkční. Rodina tohoto typu není schopna dítěti zabezpečit plnohodnotný socializační vývoj.¹¹ V případě negativního vlivu na dítě, s velkou pravděpodobností může dojít k ohrožení jeho kvality života. Negativní působení vytváří předpoklad, že jedinec v budoucnu také založí rodinu, která nebude schopna zabezpečit základní funkce pro své potomky. V horším případě může jedince během svého vývoje sklouznout k patologickým jevům.¹²

¹⁰ KRAUS, B.: *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008, s. 81-83.

¹¹ KRAUS, B.: *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008, s. 80.

¹² NOVOTNÁ, M.: *Kapitola ze speciální pedagogiky pro učitele*. Praha: SPN, 1997, s. 44.

Spolu s funkčností rodiny je třeba uvést i stav, kdy rodina může být úplná či neúplná.

V případě *úplné rodiny* je seskupení jednoznačné, oba rodiče (otec, matka) a dítě. Je ovšem nutné podotknout, že i v případě úplné rodiny může docházet k negativnímu vlivu na dítě, které si poté do svého budoucího života odnáší vzorce chování, které po celý socializační vývoj přejímalo od svých rodičů. V současnosti velmi často rodiče upřednostňují materiální zabezpečení dítěte před emocionálním zázemím, které je do jisté míry potlačováno. Není tedy divu, že dnešní děti upřednostňují materiální skutky a jejich hodnotový systém se značně liší od předchozích generací.

Neúplná rodina se vyznačuje absencí některého z členů rodiny. Ve většině případech žije dítě s matkou a otce vidí občas či vůbec. Nahradit roli otce je velmi těžké. V opačném případě, kdy chybí dítěti vzor role matky, bývá často „mateřská“ péči nahrazena babičkou, případně otcem.

Z výchovného pohledu jsou pro děti rodiče nejvýznamnějšími činiteli. *„Čím lepší, stabilnější a harmoničtější je kultura rodičů, rodiny a jejího okolí, se kterým se děti střetávají, tím méně je pak třeba děti přímo vychovávat. Jejich výchova závisí do značné míry na podmínkách, ve kterých děti žijí, na zkušenostech a způsobech, jakými se s nimi zachází, na příkladech, které jim okolí poskytuje. Děti se řídí především chováním svých rodičů.“*¹³

Rodina a prostředí, ve kterém jedinec vyrůstá a vyvíjí se je velmi důležitá pro formující se osobnost jedince. Jedinec by si měl vytvořit takový hodnotový systém, který není v rozporu s danou společností a kulturou. Je nesmírně důležité, aby jedinec, během socializačního procesu v rodinném prostředí, byl rozvíjen v rámci určité sociokulturní úrovně. V případě nízké sociokulturní úrovně rodiny se děti a mládež mohou ocitnout na hranici sociálně negativních jevů a případné deviace. Jestliže mladý člověk není schopen si kvalitně vyplnit volný čas, určit si životní cíle

¹³ SPOUSTA, V., et al.: *Teoretické základy výchovy ve volném čase*. Brno: Masarykova univerzita, 1994, s. 108.

nebo v případě nezaměstnanosti se nerealizuje, vzniká tu velké riziko nástupu sociálně patologických jevů, kdy cesta zpět bývá obtížná a často i nenávratná.

2.3. Pohled na současnou rodinu

Současné rodinné prostředí provází určité charakterové rysy, které se mění vývojem společnosti. Jednak do výchovy v rodinném prostředí zasahuje *demokratizace uvnitř rodiny*¹⁴, což souvisí s postavením členů rodiny. V dobách minulých měl výsadní postavení muž, kterému náležely práva a povinnosti spojené s chodem domácnosti, v současnosti má své specifické postavení žena, čímž se rodinné prostředí posunulo do úrovně partnerské. Postavení obou rodičů a způsob fungování rodiny je pro dítě nenahraditelným vzorem, který ho bude provázet v jeho budoucím partnerském životě.

Dalším charakteristickým rysem soudobé rodiny v rámci společnosti je dlouhodobý pokles porodnosti a s ním spojený vyšší věk rodiček oproti dobám minulým. Mnoho dětí nejen, že se rodí matkám staršího věku, ale jsou často narozené i mimo manželství. S touto problematikou je úzce spojen problém související s vyšším počtem rozvodů, kdy děti zůstávají žít převážně s matkou. Tato skutečnost na dětech zanechává značné následky, kdy narůstá počet citově deprimovaných dětí a mnohdy i týraných.¹⁵

V současnosti se rodina dostává do určité *izolovanosti* před svým okolím, ať už se jedná o sousedské vztahy, medializaci, apod. V rámci společnosti dochází k anonymitě, kdy rodina se dostává do uzavřeného kruhu. Spolu s izolovaností a v rámci ekonomického postavení rodiny ve společnosti dochází i ke *zmenšení rodiny*. Setkáváme se často se skutečností, kdy rodinu tvoří tři členové (otec, matka a jedno dítě). Dalším typickým rysem je *dezintegrace*, což souvisí s vzájemnou komunikací v rodině.

¹⁴ KRAUS, B.: *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008, s. 84.

¹⁵ BAKOŠOVÁ, Z.: *Sociálna pedagogika ako životná pomoc*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2008, s. 92-93.

Rodiče vlivem svého pracovního vytížení nemají čas s dětmi sdílet společné chvíle, radosti, úspěchy, neúspěchy, naslouchat jim a dochází k tomu, že rodinní příslušníci se v rodinném prostředí pouze potkávají a míjejí se, což může v jisté míře způsobit větší výskyt patologických jevů, protože děti, které neví, jakým způsobem využít smysluplně svůj volný čas, balancují na hranici, která se pro ně může stát osudovou. Děti potřebují cítit, že někam patří, tato skutečnost je nesmírně důležitá pro jejich osobní rozvoj, v opačném případě hledají své místo jinde, v jiné skupině a mnohdy v „pochybném“ kolektivu.

Funkce rodiny má v životě jedince důležitou roli, kterou není možné nahradit jinými výchovnými činiteli, je proto nezbytné, aby dítě v rámci svého osobního rozvoje vyrůstalo v harmonickém prostředí úplné rodiny. Ať už se jedná o úplnou rodinu sezdaných rodičů či úplnou rodinu nesezdaných párů. Pro rozvoj osobnosti dítěte je podstatné prostředí, ve kterém vyrůstá a způsob, jakým je na něj výchovně působeno. Vyrůstá-li jedinec v prostředí rodiny, kde nejsou plněny základní funkce a dítě např. emocionálně strádá, vytváří se předpoklad, že dítě ve svém následujícím životě bude mít větší sklon k sociálně patologickému chování.

3. Vymezení zájmové činnosti

Kapitola věnovaná zájmové činnosti je zaměřena na současné pojetí volnočasových aktivit, jejich nezastupitelnou funkci a možnosti využití dostupné dětem a mládeži. Dále se zabývá činiteli neboli účastníky zájmové činnosti. Cílem kapitoly je podat ucelený přehled o problematice využívání volného času dětí a mládeže.

3.1. Současné pojetí zájmové činnosti

Pod pojmem zájmová činnost si můžeme představit aktivity, které se soustřeďují na uspokojování a rozvoj potřeb, zájmů a schopností každého jedince. Zájemem vyjadřujeme určitý vztah osoby k předmětům či jevům, které mají pro jedince určitý význam. Jedinec se snaží se o aktivní kontakt s předměty, jevy či aktivitami.¹⁶

Zájmová činnost úzce souvisí s pojmem volný čas. Jedná se o čas, ve kterém je vykonávána specificky zaměřená aktivita. Má-li tato aktivita smysluplný význam, je předpokladem pro kladný a plnohodnotný rozvoj jedince.

Volný čas zahrnuje veškerou činnost spojenou s odpočinkem, zábavou, rekreací, zájmovou činností, dobrovolným vzděláváním, apod. Z pohledu dětí a mládeže do zájmové činnosti není možné zahrnout vyučování a případnou související činnost, dále péči o svůj zevnějšek nebo aktivity související s provozem rodiny, uspokojování biologických potřeb (jídlo, spánek, osobní hygiena), apod.¹⁷

Zájmová činnost, která je často nazývána jako volno-časová činnost a má svou obsahovou diferenciaci:

➤ *Vědecká a vědeckotechnická zaměření* – chemické, biologické, modelářské, aj.

¹⁶ NĚMEC, J.: *Kapitoly ze sociální pedagogiky a pedagogiky volného času pro doplňující pedagogické studium*. Brno: Paido, 2002, s. 23.

¹⁷ PÁVKOVÁ, J.: *Pedagogika volného času. Teorie, praxe a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času*. Praha: Potrál, 1999, s. 13.

- *Prakticky zaměřené kroužky* – zahrnující ruční práce jako vaření, plete
- *Společenskovední kroužky* – vlastivědný, turistický, jazykový, aj.
- *Esteticko-výchovné kroužky* – výtvarné, literární, dramatické, hudební, aj.
- *Tělovýchovné a sportovní zaměření* – basketbal, atletika, fotbal, hokej, lyžování, aj.

Z hlediska míry zapojení dětí, mládeže či dospělého jedince dle specifické aktivity rozlišujeme *receptivní* a *aktivně tvořivé* zapojení. V případě receptivního zapojení se jedinec účastní pouze jako pasivní divák či posluchač (např. kino, přednáška divadlo, výstava, apod.). Aktivně tvořivý jedinec má sám na činnosti určitý podíl, tzn. je aktivně zapojen.¹⁸

Obsah zájmové činnosti je nutné vybírat dle *věku, pohlaví, fyzické kondice, popřípadě zdravotního stavu, vyspělosti jedince (psychické kondice)* a v návaznosti na předchozí aktivity a zájmy.¹⁹

- *Věk* – výplň volného času se mění přiměřeně s věkem.

Pro *děti předškolního věku* je typické nadšení pro jakoukoliv aktivitu, tzn. nedělají rozdíly mezi hrou a prací, přirozeně se nadchnou pro libovolnou aktivitu.

Mladší školní věk sebou nese úskalí spojená s poznáváním nových věcí, motivovaností, je tedy nezbytné, aby jedinec měl na výběr množství zájmových činností a měl volné pole působnosti při objevování svých nových schopností či předpokladů. V tomto věku se může snadno nadchnout pro specifickou činnost, která ho zaujme a v dalším období svého vývoje se jí může věnovat a patřičně ji rozvíjet.

Dospívání je spojené s poznáváním světa, orientací se v něm. Toto období je spojeno s experimentováním. Dospívající jedinci hledají aktivity,

¹⁸ NĚMEC, J.: *Kapitoly ze sociální pedagogiky a pedagogiky volného času pro doplňující pedagogické studium*. Brno: Paido, 2002, s. 24.

¹⁹ SPOUSTA, V.: *Teoretické základy výchovy ve volném čase*. Brno: Masarykova univerzita, 1994, s. 48.

ve kterých by vynikaly. Podpora a pomoc s výběrem specifické zájmové činnosti ze strany zkušeného pedagoga či zodpovědného rodiče může dospívajícího jedince nasměrovat na správnou profesní dráhu. V tomto období hraje důležitou roli sport a tělesná výchova, která pomáhá formovat osobnost v oblasti citové, volní a intelektové.

➡ *Pohlaví*

V období dětství se na pohlaví při výběru aktivity nepřihlíží tolik jako o období dospívání a dospělosti. Je zřejmé že ženy pozdějšího věku jsou více extrovertnější a provozují aktivitu více na veřejnosti, kdežto muži jsou více uzavření do sebe, což se projevuje ve výběru volno-časové aktivity tak, že se např. „schovají“ v garáži, na zahradě apod.

➡ *Psychická kondice*

Psychická kondice je úzce spojená s temperamentem, intelektem, volní složkou osobnosti, a mírou energičnosti jedince. Psychika ve spojení s tělesnou složkou vypovídá o životním stylu každého jedince.²⁰

„Aktivní účastí na zájmové činnosti se děti a mládež učí plánovat činnost a řešit vzniklé problémy. Vytváří si dovednosti vytyčit si cíl, promýšlet cesty k jeho dosahování, postupovat podle předem stanovených plánů, překonávat překážky a objektivně hodnotit výsledky vlastní činnosti.“²¹

3.2. Funkce volno-časových aktivit

Zájmy každého jedince mají určitou souvislost s celkovou osobností jedince a jsou považovány za aktivačně motivační činitele. Předmět nebo aktivita,

²⁰ SPOUSTA, V.: *Teoretické základy výchovy ve volném čase*. Brno: Masarykova univerzita, 1994, s. 50.

²¹ NĚMEC, J.: *Kapitoly ze sociální pedagogiky a pedagogiky volného času pro doplňující pedagogické studium*. Brno: Paido, 2002, s. 24.

kteřá v osobě vzbuzuje určitý zájem a je s ní nějakým způsobem v osobním styku, tak jedinci přináší pozitivní citové naladění a uspokojení.²²

Volno-časové aktivity v člověku podněcují impulsy, které jsou důležité pro rozvoj poznávacích procesů. Zájmy jsou nezbytné pro rozvoj samostatnosti, tvořivosti a zdravé společenské aktivity, tzn. mimo jiné i upevňování a navazování sociálních vztahů.

Mezi základní funkce zájmové činnosti patří *výchovně-vzdělávací, zdravotní, sociální a preventivní funkce*. Jednotlivé funkce jsou v různých institucích zabývajících se zájmovou činností, využívány v různé míře a různými způsoby. V současnosti je nejvíce klade důraz na funkci výchovně-vzdělávací.

➤ *Výchovně-vzdělávací funkce*

Těžítko výchovně-vzdělávací funkce spočívá ve formování osobnosti, na niž je záměrně a cílevědomě pedagogicky působeno. Objektu, neboli vychovávanému jedinci, jsou stanoveny přiměřené cíle, k jejichž dosažení postupujeme systematicky a používáme úměrné pedagogické prostředky. Funkce výchovně-vzdělávací je zaměřena socializačně a motivačně. Jejímž úkolem je mimo jiné v jedinci podporovat seberealizaci a schopnost překonávat překážky. Mimo výchovné funkce je neméně důležitá i relaxaci a odpočinek.²³

➤ *Zdravotní funkce*

Působení ve volném čase na vychovávaného jedince, by mělo být zaměřeno na duševní, tělesný a sociální rozvoj v největší možné míře. Jednak střídání zátěže a odpočinku, vytváření správných stravovacích návyků a pitného režimu, upevňování hygienických návyků a v neposlední řadě dohled nad bezpečností při vykonávání zájmové činnosti.

²² HÁJEK, B.: *Nástin metodiky vedení zájmové činnosti*. Praha: Univerzita Karlova, 2007, s. 6.

²³ HÁJEK, B.: *Nástin metodiky vedení zájmové činnosti*. Praha: Univerzita Karlova, 2007, s. 2.

➤ *Sociální funkce*

Zájmová činnost dává jedinci prostor k navazování nových sociálních kontaktů zejména mezi svými vrstevníky, ovšem to není pravidlo, jelikož při zájmové činnosti se mohou do vzájemných kontaktu dostávat i děti různých věkových kategorií. Důležitý je fakt, že jedinec rozvíjí komunikační schopnosti, získává nové sociální zkušenosti a učí se procovat ve skupině. Zapojení se do zájmové činnosti napomáhá k socializaci jedince.

➤ *Preventivní funkce*

Tato funkce je zaměřena na snižování nebo zabránění výskytu sociálně patologických jevů. V současnosti je ve specifických institucích, zabývajících se mimoškolní aktivitou, kladen důraz na prevenci škodlivých jevů, např. agresivita, šikana, různé druhy závislostí, apod.²⁴ Preventivní program je diferencován do tří rovin, primární prevence, sekundární prevence a terciární prevence.²⁵

Zájmová činnost má v životě jedince nezastupitelné místo, pokud je volný čas dítěte dobře vyplněn, přispívá k seberealizaci, sebevyjádření a dochází k citovému uspokojení. Pokud čas dítěte není smysluplně využit, může mít jedinec sklon k patologickým činnostem.

3.3. Možnosti využití volného času

*„Volný čas je nejpříjemněji prožitá svoboda;
má její omamnou vůni a prostor k rozletu
i nutnost volby a z ní plynoucí zodpovědnost“.²⁶*

Dnešní doba nabízí spoustu příležitostí k výběru zájmových kroužků. Můžeme si položit otázku, zda-li dnešní děti vůbec mají zájem zapojit se do nabízených

²⁴ PÁVKOVÁ, J.: Výchova ve volném čase. In. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Praha: Portál, 2008, s. 72.

²⁵ Bližší informace o typech prevencí jsou uvedeny v kapitole č. 4.

²⁶ SPOUSTA, V., at al.: *Teoretické základy výchovy ve volném čase*, Brno: Masarykova univerzita, 1996, 7 s.

zájmových aktivit? Je pro ně pohodlnější zůstat doma a hrát hry na počítači nebo jít například do výtvarného či sportovního kroužku? V tomto případě je velmi nutný zájem ze strany rodičů, kteří by měli motivovat a podporovat své dítě pro častější návštěvu zájmových kroužků.

Dalším problémem spojeným s navštěvováním zájmových kroužků dětmi je finanční nedostupnost pro mnohé rodiče, problém, se kterým se v dnešní době potýká spousta rodin. Je nutné podotknout, že vedle komerčních organizací se objevují i neziskové organizace, které dětem nabízí zájmovou činnost ve volném čase bez finanční náhrady. Je ovšem dosti na pováženu, že tyto organizace se začínají vyskytovat v menšině oproti komerčním organizacím.

Přehled nejvýznamnějších zařízení pro zájmové vzdělávání²⁷:

- *Školní družiny* – se soustřeďují na práci s dětmi nižších ročníků základní školy. Hrají důležitou roli při plnění sociální funkce. V tomto případě se jedná o zajištění zájmové činnosti v době volného času dětí, kdy rodiče jsou toho času v zaměstnání.
- *Školní kluby* – jsou zaměřeny na žáky druhého stupně základní školy. Jsou pro děti dobrovolnou volbou. Avšak vzhledem k ekonomické krizi školství dochází k rušení školních klubů, což má za následek nekontrolovatelnou náplň volného času u dětí v období pubescence a možnost většího výskytu výchovných chyb, které se mohou odrazit v jejich pozdějším životě.
- *Střediska pro volný čas dětí a mládeže (Domy dětí a mládeže a stanice zájmových činností)* – jedná se o střediska, která pod odborným pedagogickým dohledem organizují specifickou zájmovou činnost pro děti a mládež.
- *Domovy mládeže* – jsou určeny pro žáky středních škol, kteří poskytují žákům výchovnou péči, ubytování a stravování. Jedná se o ty žáky,

²⁷ PÁVKOVÁ, J.: *Pedagogika volného času. Teorie, praxe a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času*. Praha: Portál, 2008, s. 45-46.

jejichž škola se nenachází v místě bydliště. jedním z hlavních úkolů je dohled a zajištění plnohodnotného vyplnění volného času.

- *Dětské domovy* – zařízení náhradní výchovy, jejímž úkolem i mimo jiné je zajistit všestranný rozvoj dětí a mládeže a dbát na hodnotné využívání volného času.

Volným časem dětí a mládeže se zabývají i další organizace a zařízení, které si určují sami různorodé výchovné, vzdělávací či rekreační cíle, např.:

- *Občanská sdružení;*
- *Občanská sdružení a jiné nevládní organizace zaměřené na práci s dětmi a mládeží;*
- *Tělovýchovné a sportovní organizace;*
- *Komerční organizace (sportovní a kulturní organizace), apod.*²⁸

Každý jedinec může se svým volným časem naložit dle svého uvážení. Ovšem dnešní životní styl mnohého obyvatelstva svědčí o skutečnosti, že převažuje trávení volného času u televize, počítače, konzumací jídla a nicneděláním, což převažuje oproti sportovní aktivitě, apod. Najdou se však i jedinci, preferující aktivní trávení volného času, čímž nejen, že plnohodnotně využívají svůj volný čas, ale i dávají kladný příklad svým dětem.

3.4. Činitelé výchovně vzdělávacího procesu z hlediska pedagogiky volného času

Mezi účastníky neboli aktéry výchovně vzdělávacího procesu patří osoba vychovávaného a osoba vedoucího zájmového útvaru (pedagog – učitel, rodič, vychovatel)²⁹.

- *Vychovávaný jedinec*

²⁸ Volný čas a prevence u dětí a mládeže, s. 11, on-line.

²⁹ HOFBAUER, B.: *Kapitoly z pedagogiky volného času. Soubor pojednání o volném čase a jeho výchovném zhodnocování*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2010, s. 70.

Za vychovávaného jedince je považována jakákoliv osoba bez ohledu na věk, pohlaví či etnickou příslušnost (např. dítě, student, ale i dospělý jedinec). Pro výchovně vzdělávací proces je nezbytné, aby vychovávaný jedinec, pro danou zájmovou činnost, měl psychický i fyzický předpoklad. Při čemž fyzický předpoklad je založen na celkovém tělesném a zdravotním stavu, včetně pohybových předpokladů. Psychické předpoklady zahrnují psychickou připravenost jedince pro výchovně vzdělávací proces, v němž se mohou projevit schopnosti či nadání pro danou zájmovou aktivitu.

☞ *Osoba vedoucího zájmového útvaru*

Za osobu vedoucího zájmové činnosti je považován pedagog. Může se jednat o učitele, vedoucího, vychovatele, trenéra, rodiče, apod. Od této osoby se odvíjí průběh, úspěšnost a výsledek výchovně vzdělávacího procesu. Jedná se o osobu se specifickými znalostmi a dovednostmi, které jsou nezbytné pro organizování a vedení zájmové činnosti. Pro úspěšné výsledky práce s dětmi a mládeží je důležitý jeho kladný vztah pro danou činnost a pro práci s vychovávanými jedinci.

Při komunikaci a jednáním s dítětem by se pedagogický pracovník měl vyvarovat agresivního jednání (výbuchy vzteku, apod.) a nevhodné komunikace (ponižování žáků, kritika osobnosti a ne konkrétních činů, apod.).³⁰

Pracovník, který vede zájmovou činnost by měl být jednak metodik v oboru a v neposlední řadě by také měl splňovat požadavky na odpovídající pedagogické vzdělání z obecné pedagogiky a příbuzných oborů.

*„Výchovná činnost vyžaduje celoživotní vzdělávání, obohacování a doplňování vědomostí, rozšiřování dovedností, a to nejen teoreticky, ale i případným praktickým výcvikem.“*³¹

³⁰ PÁVKOVÁ, J.: *Průvodce studiem oboru pedagogika volného času*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2003, s. 23.

³¹ HÁJEK, B.: *Nástin metodiky vedení zájmové činnosti*. Praha: Portál, 2007, s. 51.

Vlastnosti a dovednosti, které by měl splňovat vedoucího zájmové činnosti:

1. *Tolerance* – brát v úvahu, že všechny děti jsou individuální bytosti a tudíž nemohou být přetvořeni „k obrazu svému“, tzn. přijmout dítě takové, jaké ve skutečnosti je.
2. *Citlivost a schopnost empatie* – schopnost vcítit se do každého jedince zvlášť a umět mu naslouchat.
3. *Pozornost a pohotovost* – vnímat návrhy a požadavky dětí na práci, umět včas reagovat vůči nápadům a umět se i přizpůsobit.
4. *Přirozená autorita* – je schopnost navodit přátelskou a kamarádkou atmosféru bez nadbytečných příkazů a zákazů.
5. *Tvořivost* – sám pedagog by měl být dostatečně tvořivý a v neposlední řadě dát prostor i dětem pro kreativitu.
6. *Komunikativní dovednosti* – schopnost povídat si s dětmi o jejich zájmech a naslouchat jim.
7. *Organizátorské dovednosti* – by neměly chybět žádnému vedoucímu zájmové činnosti, je nutné si zorganizovat a naplánovat každou práci dopředu.
8. *Spravedlnost* – individuální přístup k hodnocení každé situace zvlášť a spravedlivě.
9. *Sebereflexe* – schopnost posoudit a zpětně analyzovat poznatky a získané zkušenosti.
10. *Pedagogický optimismus, pedagogický klid, pedagogická takt.*³²

Pro práci s dětmi a mládeží je velmi důležité zvolit adekvátní způsob motivace, který správně stimuluje děti a přiměje je zabývat se danou činností s chutí, radostí a se zájmem. Motivace je nezbytný proces, který je podstatný pro další návaznost při zájmové aktivitě, dítě by do zvoleného kroužku mělo chodit rádo a těšit se na každé další pokračování.

³² HÁJEK, B.: *Nástin metodiky vedení zájmové činnosti*. Praha: Portál, 2007, s. 50.

3.5. Zásady pedagogického působení při vedení zájmové činnosti

Pedagogické zásady jsou považovány za stěžejní body, kterými by se měla řídit veškerá pedagogická práce. Při realizaci obecných zásad je výchovně vzdělávací proces efektivnější a snazším způsobem může pedagog dosáhnout požadovaného cíle.

Mezi obecné zásady patří:³³

1. *Zásada cílevědomosti a plánovitosti* – každý pedagog si musí být vědom toho, jakou činnost požaduje u dětí rozvíjet, jaké prostředky bude potřebovat k rozvoji zájmu a jakým způsobem bude postupovat.
2. *Zásada přiměřenosti* – cíle a požadavky na rozvoj jedince musí být úměrné věku, schopnostem a psychickému stavu dítěte.
3. *Zásada posloupnosti* – pedagog by měl postupovat od jednoduchého ke složitějšímu.
4. *Zásada názornosti* – při názorné ukázce děti snáze pochopí danou problematiku, popřípadě zadaný úkol.
5. *Zásada jednotného výchovného působení* – veškeré pedagogické vedení by mělo působit jednotně.
6. *Zásada kladné motivace a vyzdvihování kladných rysů osobnosti* – motivování patří k nejučinnějším výchovným nástrojům pedagogického procesu.

Pro pedagogické působení, při vedení zájmové činnosti ve volném čase, jsou obecné zásady rozšířené o specifické požadavky, které napomáhají pedagogovi zkvalitnit pedagogické procesy.

Mezi specifické požadavky patří:³⁴

1. *Požadavek pedagogického ovlivňování volného času* – jehož podstatou je citlivé pedagogické vedení a rozumným využitím volného času.

³³ HÁJEK, B.: *Nástin metodiky vedení zájmové činnosti*. Praha: Portál, 2007, s. 28.

³⁴ HÁJEK, B. et al.: *Pedagogické ovlivňování volného času. Současné trendy*. Praha: Portál, 2008, s. 77-78.

2. *požadavek jednoty a specifčnosti vyučování a výchovy mimo vyučování* – sjednocuje plnění výchovného cíle, tzn. cílem je rozvoj osobnosti.
3. *Požadavek dobrovolnosti* – zahrnuje dobrovolnou účast při různých činnostech.
4. *Požadavek aktivity* – jejímž předpokladem je aktivní zapojování jedinců do zájmové činnosti.
5. *Požadavek seberealizace* – se rozumí uspořádání činnosti takovým způsobem, aby každý jedinec využil své schopnosti a nadání.
6. *Požadavek pestrosti, přitažlivosti a zajímavosti* – je zaměřen na různorodost obsahu zájmové činnosti, která je nezbytná k motivování a udržení zájmu jedince.
7. *Požadavek odpočinkového a rekreačního zaměření* – je nutné střídání práce a odpočinku.
8. *Požadavek citlivosti a citovosti* – zahrnuje zapojení citu při pedagogickém působení a vytváření pozitivního emočního naladění.
9. *Požadavek orientace na sociální kontakt* – slouží k navozování sociálních interakcí mezi účastníky zájmové činnosti.

4. Volný čas jako prevence sociálně patologických jevů

Volný čas velmi úzce souvisí s prevencí sociálně patologických jevů, z toho důvodu, že děti, které mají plnohodnotně vyplněný volný čas, tak čelí menšímu riziku patologických projevů chování než děti, jejichž čas není smysluplně naplněn. Děti a mládež, kteří jsou bez zájmu o jakoukoliv aktivitu nebo nemají pravidelně organizovanou zájmovou činnost, mají větší pravděpodobnost sklonu k sociálně patologickým jevům. Patologickými jevy jsou nazývány ty jevy, které jsou neslučitelné s normami společnosti, jsou škodlivé či nebezpečné. Do skupiny patologických jevů můžeme zahrnout např. experimenty s drogami, kouření, alkoholismus, kriminalitu, delikvenci, gamblerství, záškoláctví, virtuální drogy, šikanu, vandalismus, aj.

V současnosti je v organizacích, zabývajících se zájmovou činností dětí a mládeže, stále více brán zřetel na prevenci patologických jevů. Prevenci můžeme rozdělit na několik typů. Široce rozšířena je zejména *primární prevence*, která je soustředěna na děti a mládež, kteří ještě nejsou rizikově zasaženi a nemají zkušenosti v oblasti patologických jevů. Dalším typem je *prevence sekundární* zaměřující se na rizikové či ohrožené skupiny populace. Jedná se o ty skupiny, u nichž je pravděpodobnost, že podlehnou kriminální aktivitě. *Terciární prevence* zahrnuje tu část populace, která již negativním jevům podlehla a usiluje o léčení a případnou resocializaci.³⁵

Děti a skupiny, na které jsou zaměřeny preventivní programy převážně selhávají ve škole, projevují se u nich poruchy chování nebo jsou hyperaktivní, dále pochází z rozvrácených rodin, kde jsou pravidla zneužívané či týrané.³⁶ Při čemž je paradoxem, že za nejefektivnější prostředek sociální prevence je považována právě výchova dětí v rodinách.

Je velmi důležitá i úloha pedagogického pracovníka, který by měl včas rozeznat a zjistit negativní jevy spojené s dítětem (např. domácí násilí, týrání, zneužívání, mentální anorexie, apod.), jedná se o nelehký úkol a včasná intervence

³⁵ HÁJEK, B.: *Nástin metodiky vedení zájmové činnosti*. Praha: Portál, 2007, s. 58.

³⁶ MATOUŠEK, O. et al.: *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2003, s. 267.

není vždy jednoduchá. „Základní strategií prevence je výchova ke zdravému životnímu stylu, k osvojování pozitivního sociálního chování a k zachování integrity osobnosti“.³⁷

Organizovaná zájmová činnost bývá obecně označována jako primární prevence nežádoucích jevů, jelikož děti a mládež mají zajištěný zájmový program a jsou po celou dobu pod dohledem pedagoga. Avšak zájmová činnost může být považována za preventivní v případě, že si jedinec vytvoří takové návyky a hodnotovou orientaci, která mu v případě působících negativních jevů na jeho osobu spustí vnitřní ochranný organismus, který potlačí případné praktické zkušenosti s nežádoucími situacemi. V mnoha případech však zájmová činnost nesplňuje podmínky pro to, aby byla označována jako primární, jelikož pedagog působí pouze jako dohled nad dětmi.³⁸

„Zájmová činnost má rozvíjet osobnost dítěte a naučit je kvalitně využívat svůj volný čas, chápat jej jako významnou životní hodnotu.“³⁹

³⁷ HÁJEK, B. et al.: *Pedagogické ovlivňování volného času. Současné trendy*. Praha: Portál, 2008, s. 192.

³⁸ HÁJEK, B. et al.: *Pedagogické ovlivňování volného času. Současné trendy*. Praha: Portál, 2008, s. 193.

³⁹ HÁJEK, B.: *Nástin metodiky vedení zájmové činnosti*. Praha: Portál, 2007, s. 59.

5. Shrnutí teoretické části

Teoretická část bakalářské práce nabízí množství poznatků a informací k danému tématu „Rozvoj osobnosti dětí a mládeže z hlediska pedagogiky volného času“. Nastiňuje problematiku související ontogenetickým vývojem jedince, zejména obdobím středního školního věku, které je důležité pro empirickou část.

Nezbytná je i kapitola poukazující na rodinné prostředí, které je pro rozvoj osobnosti jedince nenahraditelné a případné neplnění základních funkcí ze strany rodičů může u dítěte způsobovat vážné sociálně patologické chování, zahrnující např. kriminální chování, delikvenci, apod.

Smysluplně využitý volný čas a fungující rodinné prostředí dává dítěti možnost plnohodnotného a všestranného osobního rozvoje. Je nezbytné, aby se dítě pod odborným vedením trávilo svůj volný čas činnostmi, která mu dává prostor k vytvoření hodnotového systému v souladu s normami společnosti a v neposlední řadě ho učí kvalitně vyplňovat volný čas. Dnešní doba nabízí množství různorodých zájmových aktivit, které jsou dostupné široké veřejnosti. V současnosti volný čas dětem neposkytuje jen zájmovou aktivitu, ale slouží i jako prevence výskytu sociálně patologických jevů a chování.

Empirická část bakalářské práce si klade za cíl, pomocí dotazníkového šetření na vzorku respondentů, zjistit a zhodnotit vliv zájmových aktivit na osobní rozvoj dětí a mládeže, a zda-li děti pod vlivem svého blízkého okolí více či méně inklinují k patologickým jevům. Pro výzkum byly poleženy čtyři výzkumné otázky, které zahrnují jednak zájmovou činnost žáků středního školního věku, dále zda-li dochází

u dětí navštěvujících pravidelně zájmovou činnost k projevům patologických jevů častěji než u dětí bez pravidelně organizovaného času. V případě, že dítě podlehne experimentům s návykovými látkami, které preferují častěji a poslední otázka je zaměřena na předpoklad, jestli se rodičovský vzor odráží na rozvoji osobnosti dítěte.

6. Empirická část

6.1. Cíl výzkumu, výzkumné metody, vzorek respondentů, výzkumné otázky

Cíl výzkumu

Bakalářská práce „*Rozvoj osobnosti dětí a mládeže z hlediska pedagogiky volného času*“ poukazuje na možnosti trávení volného času dětí a mládeže jako prevence výskytu patologických jevů. Téma jsem si zvolila záměrně proto, abych zjistila, zda-li všestranná zájmová činnost opravdu natolik ovlivňuje děti, že je možné patologické jevy jako kouření, alkohol, drogy eliminovat. Dále mě zajímalo, zda-li děti ovlivňuje životní styl jejich rodičů natolik, že pokouší následovat „rodičovský vzor“ a například dříve zkouší kouřit, alkohol, drogy, apod.

Cílem práce bylo zjistit a zhodnotit, jaký vliv má zájmová činnost na osobní rozvoj dětí a mládeže, a zda-li děti pod vlivem svého blízkého okolí více či méně inklinují k patologickým jevům.

Výzkumné metody a vzorek respondentů

Výzkum se uskutečnil na základní škole v Brně, při níž působí sdružení zabývající se sportovní zájmovou činností dětí a mládeže. Výzkum byl proveden na základě dotazníkového šetření a byl zaměřen na zjištění zájmové činnosti dětí, první zkušenosti s návykovými látkami a způsob trávení volného času v rámci rodinného prostředí. V dotazníku bylo položeno 13 uzavřených otázek. Dotazník byl rozdán mezi žáky základní školy 2. stupně. Výzkumu se účastnilo 65 respondentů.

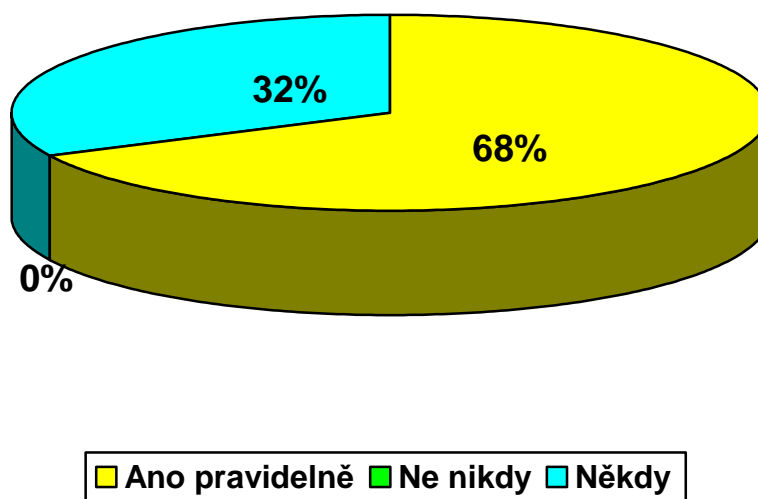
Výzkumné otázky

- Které zájmy žáci středního školního věku preferují?
- Dochází u dětí navštěvujících pravidelně zájmovou činnost k projevům patologických jevů?
- Jaký jev je u vybraných respondentů častější?
- Odráží se rodičovský vzor na rozvoji osobnosti jedince?

1. část: Zájmová činnost žáků.

Otázka č. 1.: Navštěvuješ nějaký zájmový kroužek?

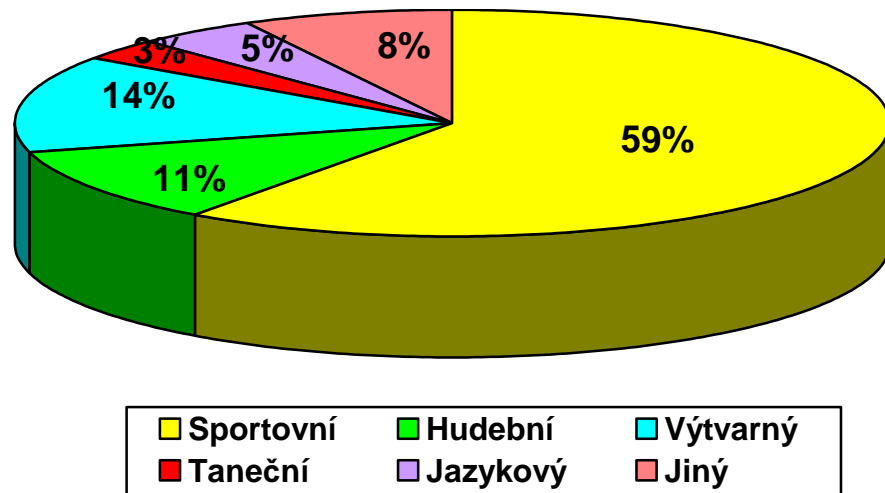
Graf č.1.

Z grafu je patrné, že 68% žáků se věnuje zájmové činnosti pravidelně, 32% jen někdy.

Otázka č. 2.: Jaký kroužek navštěvuješ?

Graf č. 2.

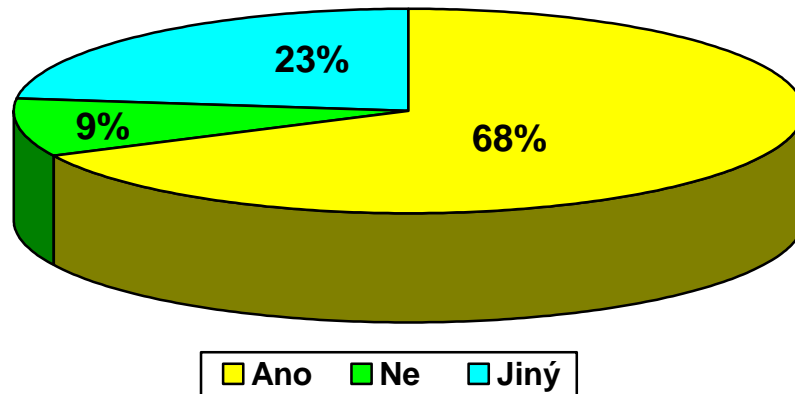

Z grafu vyplývá, že děti druhého stupně ZŠ se nejvíce věnují sportovní činnosti a to v zastoupení 59%, 14% dětí se zajímá o výtvarné kroužky, 11% navštěvuje hudební kroužky, 5% jazykové kroužky a 8% svůj zájem soustřeďuje na jinou činnost.

Větší zájem o sportovní činnost může být v důsledku nabízené sportovní činnosti v rámci sdružení působícího přímo ve školním zařízení.

Otázka č.3.: Navštěvuješ zájmový kroužek pořádaný školou?

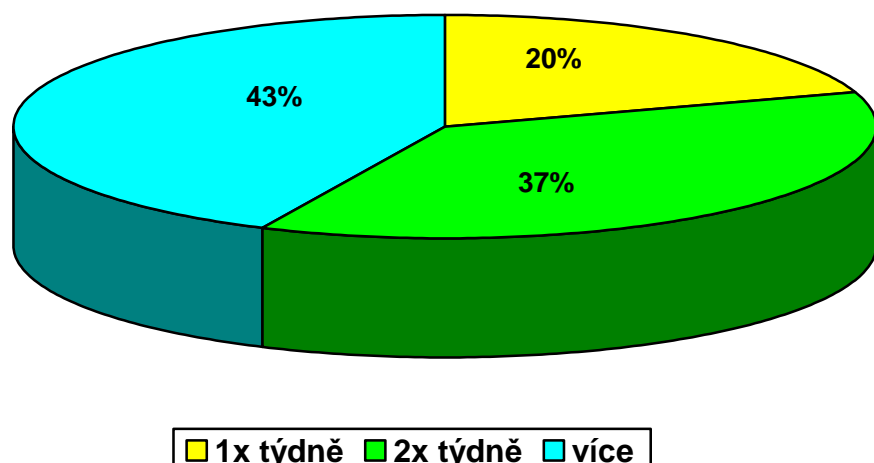
Graf č. 3.

Graf poukazuje na fakt, že 68% dětí využívá zájmovou činnost nabízenou přímo školou, což je velmi praktická varianta z hlediska dostupnosti. 9% dětí nevyužívá nabídky zájmového kroužku vůbec a 23% dětí dojíždí za zájmovou aktivitou na jiné místo.

Otázka č. 4.: Kolikrát týdně navštěvuješ kroužek? (odpovídají pouze ti, co navštěvují pravidelně nějaký zájmový kroužek).

Graf č. 4.

Děti navštěvující pravidelně zájmový kroužek vícekrát týdně jsou v zastoupení 43%, 2x týdně dochází pravidelně do zájmového kroužku 37% dětí a pouze 1x týdně uvádí 20% dětí.

Z části dotazníku zaměřeného na zájmovou činnost dětí bylo zjištěno, že tázané děti středního školního věku poměrně dosti navštěvují zájmové kroužky, zejména mají zálibu ve sportovních činnostech. Výběr kroužků je do jisté míry podmíněn nabídkou a zájmem školy o volný čas svých žáků. Dle výzkumu je patrné, že velkou roli hraje dostupnost zájmového kroužku a v případě, že je nabídnuta kvalitně poskytovaná aktivita v rámci školního prostředí, je o ni poměrně velký zájem a děti se účastní zájmové činnosti i několikrát týdně.

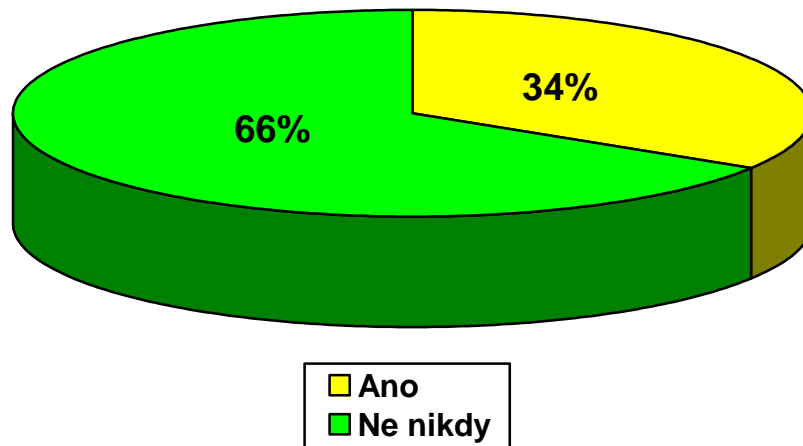
Výzkumná otázka č. 1.: Které zájmy žáci středního školního věku preferují?

Z grafu č. 2 vyplývá, že děti projevují největší zájem o sportovní činnost a to v zastoupení 59%, 14% dětí se zajímá o výtvarné kroužky, 11% navštěvuje hudební kroužky, 5% jazykové kroužky a 8% svůj zájem soustřeďuje na jinou činnost.

2. část: Zkušenosti s návykovými látkami.

Otázka č. 5.: Zkoušel/a jsi někdy kouřit?

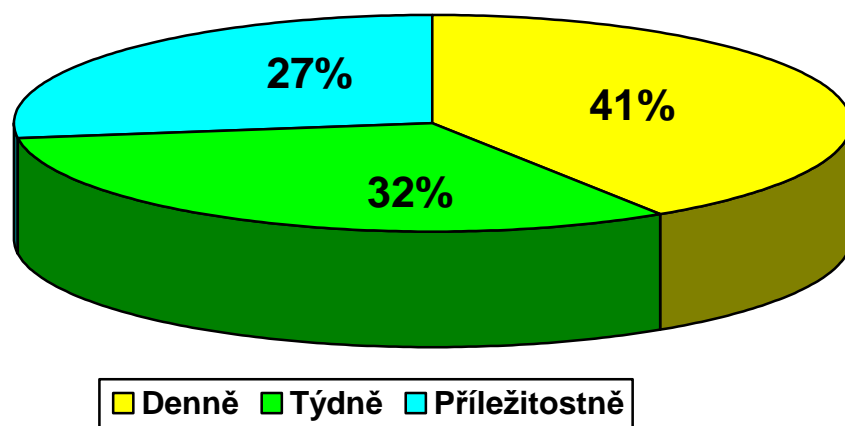
Graf č.5.

Dle grafu je patrné, že děti v 66% nikdy nezkoušely kouřit a ve 34% už mají první zkušenosti s kouřením.

Otázka č. 6: Jak často kouříš? (odpověz pouze pokud kouříš).

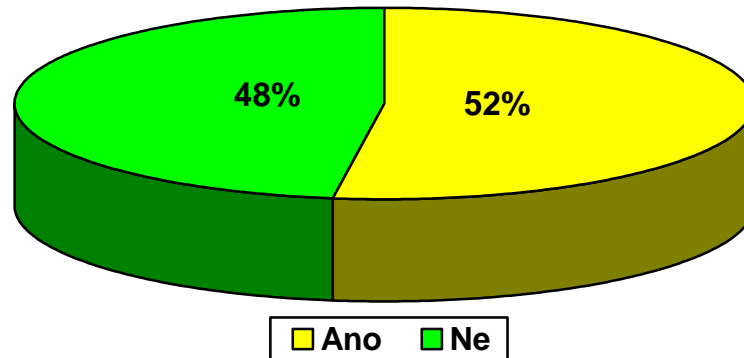
Graf č. 6.

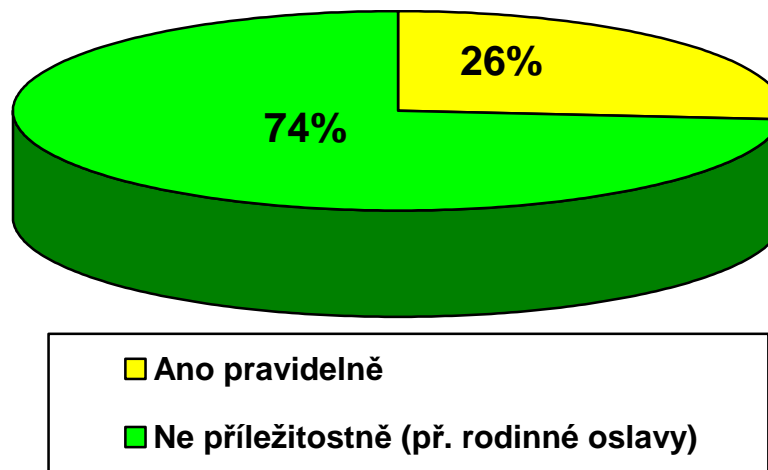
Dle dotazovaných respondentů, kteří již někdy zkoušeli kouřit, tak denně kouří 41%, týdně kouří 32% a příležitostně 27%.

Otázka č. 7: Pil(a)jsi někdy alkohol?

Graf č. 7.

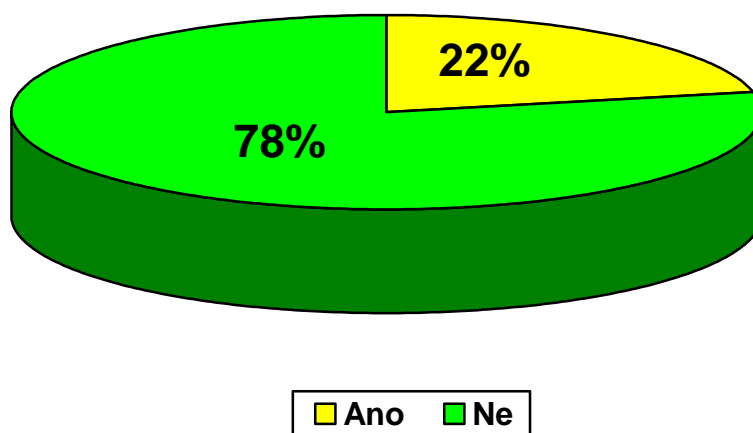
Otázka č. 8: Piješ alkohol pravidelně (alespoň 1x týdně)?

Z grafu je patrné, že 48% z dotazovaných respondentů již má určitou zkušenost s pitím alkoholu a 26% (tj. 9 dětí) již pravidelně (tj. alespoň 1x týdně) konzumuje alkohol, což může mít v souladu s počínajícím patologickým chováním.

Otázka č. 9: Zkoušek jsi někdy nějakou drogu?

Graf č. 9

Z dotazovaných respondentů odpovědělo 22% (tj. 14 osob), že má již zkušenost s nějakým druhem drogy a 78% nikdy žádnou drogu nezkusilo.

Z části dotazníku o zkušenostech s návykovými látkami vyplývá, že děti středního školního věku jsou již v počátcích experimentování, zejména s kouřením, pitím alkoholu a v ojedinělých případech s drogami. Děti s ohledem na patologické jevy spíše inklinují ke kouření a pití alkoholu než k experimentováním s drogami.

Výzkumná otázka č. 2.: Dochází u dětí navštěvujících pravidelně zájmovou činnost k projevům patologických jevů?

U dětí, jejichž volný čas není pravidelně zaplněn, dochází ke větší zkušenosti s návykovými látkami. Výzkum dokazuje, že děti nenavštěvující pravidelnou zájmovou činnost již mají zkušenosti s kouřením, alkoholem, dokonce pravidelnou konzumací a s drogami.

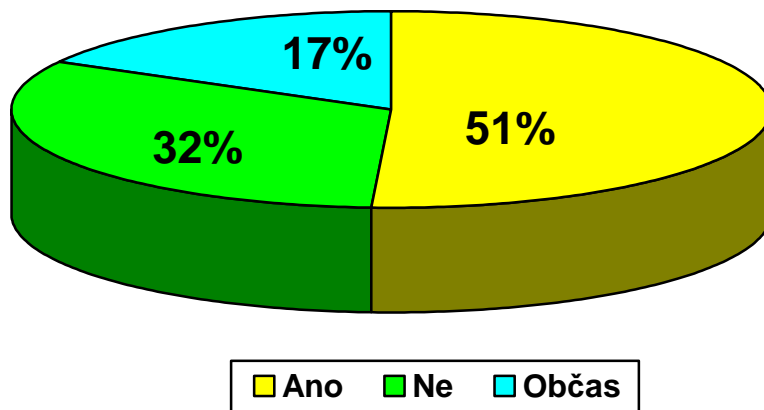
Výzkumná otázka č. 3.: Jaký jev je u vybraných respondentů častější?

Dle grafu č. 7, č. 8 a č.9 bylo zjištěno, že respondenti mají častější zkušenost s alkoholem než s kouřením a s drogami.

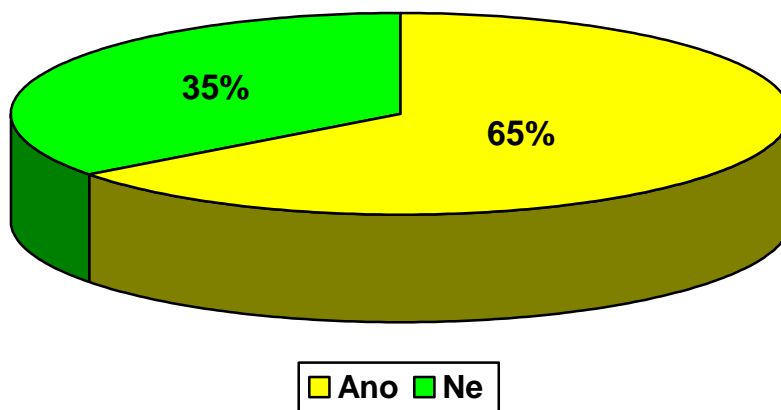
3. část: Rodinné prostředí.

Otázka č. 10: Trávíš s rodiči svůj volný čas?

Graf č. 10

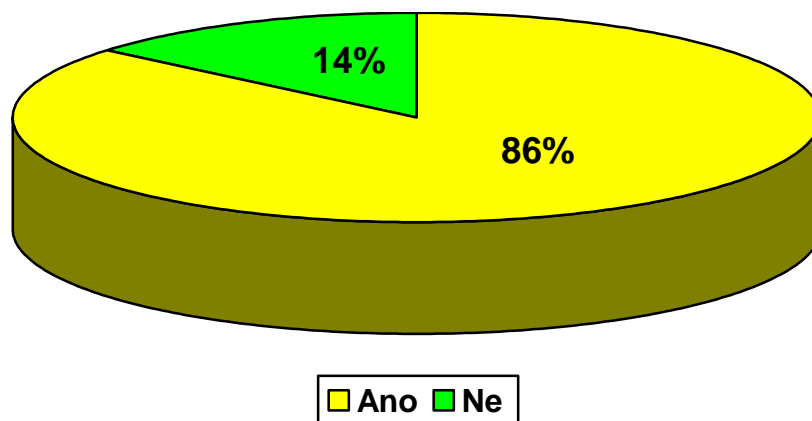

Otázka č. 11: Máš společné zájmy s rodiči?

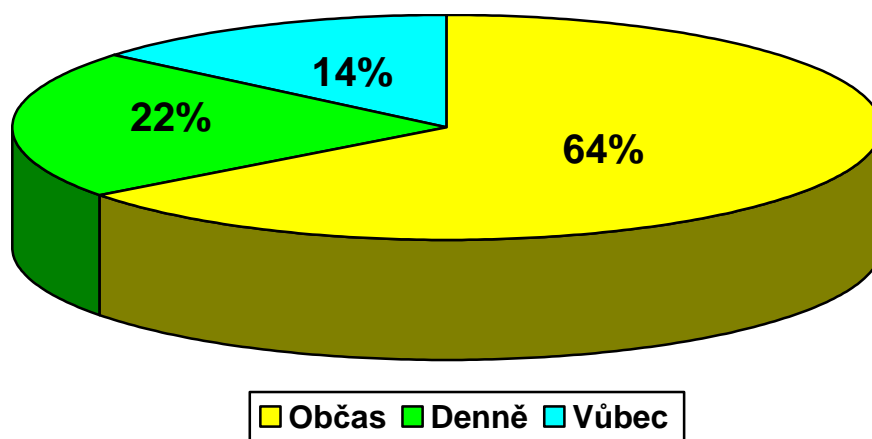

Z grafu vyplývá, že žáci středního školního věku ještě poměrně často tráví svůj volný čas s rodiči (51%) a mají společné zájmy (65%), ovšem vyskytuje se i množství respondentů, kteří svůj volný čas s rodiči netráví (32%) a nemají s nimi ani společné zájmy (35%). Skutečnost, že rodiče netráví svůj volný čas s dětmi poukazuje na fakt, že děti bez dohledu mají větší sklon k experimentům s návykovými látkami (jedná se o 9 respondentů). Respondenti, kteří odpověděli, že už zkusili kouřit, alkohol a drogu také odpověděli, že netráví volný čas s rodiči a nenavštěvují pravidelně žádnou aktivitu.

Otázka č. 12: Kouří alespoň jeden z rodičů?

Otázka č. 13: Pije se u vás doma alkohol?

Dle výzkumu v 86% případů alespoň jeden z rodičů kouří. Ovšem 22%, což 14 respondentů odpovědělo, že se u nich doma denně pije.

Výzkumná otázka č. 4.: Odráží se rodičovský vzor na rozvoji osobnosti jedince? Děti, jejichž rodiče kouří, pijí alkohol denně mají již určitou zkušenost s návykovými látkami. Rodičovský vzor se tudíž odráží na rozvoji osobnosti dítěte, jelikož dítě přebírá zkušenosti z rodinného prostředí, které pro sebe považuje adekvátní.

6.2. Shrnutí výzkumné části

Cílem bylo zjistit u vybraných respondentů jaké jsou žádané zájmové aktivity u dětí středního školního věku a zda dochází k rozvoji sociálně patologických jevů i u dětí navštěvujících pravidelně zájmovou činnost a zda-li se životní styl rodiny odráží v rozvoji jedince.

Pro výzkum byl použit dotazník obsahující 13 otázek. Dotazník byl rozdělen na tři části. První část zaměřovala otázky na zájmovou činnost žáků, druhá část na zkušenosti s návykovými látkami a třetí část obsahovala otázky z rodinného prostředí.

Výzkumu se zúčastnilo 65 respondentů z druhého stupně základní školy, dotazníky byly vyplněny anonymně.

Bylo zvoleno pět výzkumných otázek, na které bylo pomocí výzkumu odpovězeno takto:

1. Které zájmy žáci středního školního věku preferují?

Žáci středního školního věku mají rozmanité zájmy, avšak nejčastěji si volí sportovní zájmovou činnost, tuto aktivitu si zvolilo 59% respondentů.

2. Dochází u dětí navštěvujících pravidelně zájmovou činnost k projevům patologických jevů?

U dětí navštěvujících zájmovou činnost dochází k menším projevům patologických jevů. A to z důvodu, že jejich čas je plnohodnotně naplněn pravidelnou aktivitou, kdežto děti, které nenavštěvují zájmovou činnost vůbec nebo jen občas mají větší sklon k experimentování s návykovými látkami.

3. Jaký jev je u vybraných respondentů častější?

Dle grafu č. 7, č. 8 a č.9 bylo zjištěno, že respondenti mají častější zkušenost s alkoholem než s jinými návykovými látkami.

4. Odráží se rodičovský vzor na rozvoji osobnosti jedince?

Rodičovský vzor se odráží na rozvoji osobnosti dítěte. Výzkum potvrzuje, že děti jejichž rodiče kouří, pijí alkohol denně a netráví s nimi volný čas, mají nejčastější zkušenost s návykovými látkami.

Závěr

V současnosti se děti potýkají s problémem správného využití volného času. Každý z nás by se měl zamyslet nad způsobem trávení volného času sebe a svých dětí. Přemoci lenost a jít si spontánně zahrát nějakou hru, vzít sebou děti a udělat si krásné odpoledne. Myslím si, že v každém dospělém člověku, i když to není na první pohled hned vidět, se v hloubi duše skrývá kousek dítěte, které si potřebuje alespoň chvíli hrát.

Vždyť se nemusíme vracet ani daleko do minulosti, stačí si vzpomenout na cvičení Sokola, zapojovali se muži, děti i ženy. Všichni cvičili, chodili do přírody, bavili se ochotnickým divadlem a byli spokojeni. V této době neměli děti problémy s obezitou a ostatní se jim nesmáli, protože měli pohyb, který tělu prospívá.

Dnešní děti postihují choroby, které jsou spojené především s nadváhou, díky počítačům a nedostatku pohybu trpí špatným držením těla, mají deprese, protože se jim děti posmívají atd. Není to přece jen zbytečné? Vždyť stačí tak málo...

Vím, že kroužky pro děti mohou zatížit rozpočet rodiny a jsou velmi drahé, ale například výlet do přírody kromě trochy času nikoho nic nestojí.

Resumé

V bakalářské práci s tématem „Rozvoj osobnosti dětí a mládeže z hlediska pedagogiky volného času“ se zabýváme zájmovými aktivitami, které jsou pro správný rozvoj osobnosti jedince nezbytné. Volnočasové aktivity jsou pro děti jednak zdrojem zábavy, ale slouží i jako prevence sociálně patologických jevů.

Práce je strukturovaná do dvou hlavních částí, teoretické a praktické. Teoretická část zpracovává poznatky z oblasti ontogenetického vývoje jedince, rodinného prostředí, dále specifikuje zájmovou činnost a v závěrečné kapitole teoretické části je poukázáno na volný čas jako prevenci sociálně patologických jevů.

V praktické části byl zpracován výzkum, jehož objektem byli respondenti středního školního věku. Pro výzkum byl použit dotazník skládající se ze tří částí. První část směřovala otázky na zájmovou činnost žáků, druhá na zkušenosti žáků s návykovými látkami a třetí obsahovala otázky z rodinného prostředí. Cílem výzkumu bylo zjistit jakou zájmovou činnost žáci preferují, zda-li u žáků navštěvující pravidelně zájmovou činnost dochází k častějším projevům patologických jevů a jestli se rodičovský vzor odráží na rozvoji osobnosti dítěte.

Summary

In bachelor work called „The Place of the Pedagogy of Free Time Activities in Developing Children and Personality“ we deal with free time activities that are necessary for progress of personality. Leisure time activities are the source of entertainment, but it is also prevention of socially pathological effects.

The work is divided into two parts, theoretical and practical. Theoretical part deals with things from individual development, family background, then it specifies free time activity and in final part of theoretical part free time is showed as prevention of socially pathological effects.

In practical part research was made. Respondent of medium school age were object of the research. Questionnaire was used and it was made from three parts. First part was formed from questions about free time activities of pupils, second part about experiences with addictive staff and third part were questions from family background.

The aim of research was to find out what free time activity the pupils prefer, if the pupils with free time activity have discourse of socially pathological effects and if parent model is reflected by Individual personality forming.

Použitá literatura:

BAKOŠOVÁ, Z.: *Sociálna pedagogika ako životná pomoc*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2008. ISBN 978-80-969944-0-3.

HÁJEK, B.: *Nástin metodiky vedení zájmové činnosti*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7290-265-1.

HÁJEK, B. et al.: *Pedagogické ovlivňování volného času. Současné trendy*. Praha: Portál, 2008. ISBN 987-80-7367-473-1.

HARTL, P.; HARTLOVÁ, H.: *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000, ISBN 80-7178-303-X.

HOFBAUER, B.: *Kapitoly z pedagogiky volného času. Soubor pojednání o volném čase a jeho výchovném zhodnocování*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2010. ISBN 978-80-7394-240-3.

KRAUS, B.: *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-383-3.

PÁVKOVÁ, J., et al.: *Pedagogika volného času. Teorie, praxe a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-569-5.

PÁVKOVÁ, J.: *Průvodce studiem oboru pedagogika volného času*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2003. ISBN 80-7083-757-8.

MATOUŠEK, O. et al.: *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-X.

NEŠPOR, K.: *Vaše děti a návykové látky*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-515-6.

NĚMEC, J., et al.: *Kapitoly ze sociální pedagogiky a pedagogiky volného času pro doplňující pedagogické studium*. Brno: Paido, 2002. ISBN 80-7315-012-3.

NOVOTNÁ, M., et al.: *Kapitola ze speciální pedagogiky pro učitele*. Praha: SPN, 1997. ISBN 80-95937-60-3.

SPOUSTA, V., et al.: *Metody a formy výchovy ve volném čase*. Brno: Masarykova univerzita, 1996. ISBN 80-210-1275-7.

SPOUSTA, V.: *Teoretické základy výchovy ve volném čase*. Brno: Masarykova univerzita, 1994. ISBN 80-210-1007-X.

VÁGNEROVÁ, M.: *Psychologie osobnosti*. Praha: Karolinum, 2010. ISBN 978-80-246-1833-6.

Elektronické zdroje:

Volný čas a prevence u dětí a mládeže. [on-line], (2002). Praha: MŠMT, odbor pro mládež. Dostupné na www:

<http://www.msmt.cz/uploads/soubory/prevence/onlycas.pdf>.

Anotace

Bakalářská práce s tématem „Rozvoj osobnosti dětí a mládeže z hlediska pedagogiky volného času“ je zaměřena na formování osobnosti jedince pod vlivem zájmové činnosti a rodinného prostředí. Podává vysvětlení, z jakého důvodu je nezbytný volný čas jako prevence sociálně patologických jevů.

Klíčová slova

Formování osobnosti jedince, rodinné prostředí, zájmová činnost, patologické jevy, prevence.

Anotation

Bachelor work called „The Place of the Pedagogy of Free Time Activities in Developing Children and Personality“ is focused on individual personality forming as a result of free time activity and family background. It explains why free time is necessary as prevention of socially pathological effects.

Key words

Individual personality forming, family background, free time activity, pathological effects, prevention.

Seznam příloh:

- Dotazník pro děti na 2.stupni ZŠ

Dotazník:

Navštěvuješ nějaký zájmový kroužek?

- a) ano pravidelně
- b) ne nikdy
- c) někdy

Jaký kroužek navštěvuješ?

- a) sportovní
- b) hudební
- c) výtvarný
- d) taneční
- e) jazykový
- f) jiný

Navštěvuješ zájmový kroužek pořádaný školou?

- a) ano
- b) ne
- c) jiná organizace

Kolikrát týdně navštěvuješ kroužek?

- a) 1x týdně
- b) 2x týdně
- c) více - vypiš _____

Zkoušel/a jsi někdy kouřit?

- a) ano
- b) ne nikdy

Jak často kouříš? (odpověz jen pokud kouříš)

- a) denně
- b) týdně
- c) příležitostně

Pil/a jsi někdy alkohol?

- a) ano
- b) ne

Piješ alkohol pravidelně? (alespoň 1x týdně)

- a) ano
- b) ne

Zkoušel/a jsi někdy nějakou drogu?

- a) ano
- b) ne

Trávíš s rodiči svůj volný čas?

- a) ano
- b) ne
- c) občas

Máš společné zájmy s rodiči?

- a) ano
- b) ne

Kouří alespoň jeden z rodičů?

- a) ano
- b) ne

Pije se u Vás doma alkohol?

- a) občas
- b) vůbec
- c) denně